

Zaven Biberyan (1921, İstanbul - 4 Ekim 1984, İstanbul)

Ermeni sosyalist yazar ve çevirmen. Kadıköy Aramyan-Uncuyan ve Dibar Gırtaran Ermeni ilkokullarından sonra, Saint Joseph Lisesi ve İstanbul Ticari İlimler Akademisi'nde eğitim gördü.

Ermenice yayın yapan çeşitli gazetelerde yazarlık ve yöneticilik yaptı. 1946'da *Nor Lur* adlı Ermenice gazetede yazdığı bir yazıdan dolayı hapis yattı. Daha sonra, bas-kılara maruz kalıp işini kaybeden Biberyan, 1949'da Beyrut'a yerleşti. Orada da gazeteciliğe devam etti, Ermenice yayın yapan gazetelerde görev aldı.

1953 yılında İstanbul'a döndü. *Meydan Larousse: Büyük Lugat ve Ansiklopedi*'nin redaksiyon kurulunda görev aldı. 1968 yılında Türkiye İşçi Partisi'nden (TİP) İstanbul Belediye Meclis üyeliğine seçildi.

Varlık Vergisi mağduriyetini işlediği romanı, önce Ermenice (*Mırçünneru Verçaluy-sı*, 1984), sonra Türkçe olarak (*Babam Aşkale'ye Gitmedi*, 1998) yayımlandı. *Yalnız-lar* (1966), *Türkiye'm Yazıları* (makaleler), *Bir Şey* (şiir), eserlerinden bazılarıdır.

Biberyan'ın *Köylüler* dışındaki çevirilerinden bazıları şunlardır: *Sanayi Kralı* (Upton Sinclair, Yordam Edebiyat), *Ay Vadisi* (Jack London), *Tek Özgürlüğüm* (Jack London), *Ana* (Maksim Gorki, Yordam Edebiyat).

Zaven Biberyan'ın yaptığı *Köylüler* çevirisi, ilk olarak 1976 yılında (Oda Yayınları) yayımlanmıştır.

Eserin orijinal adı:

Les Paysans

HONORÉ DE BALZAC

KÖYLÜLER

ROMAN

TÜRKÇESİ

ZAVEN BİBERYAN

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 115 • **Köylüler** • Honoré de Balzac
ISBN 978-605-172-514-7 • *Türkçesi:* Zaven Biberyan
Kitap Editörü: Ali Mert • *Düzeltilme:* Safa Enis Sağlık
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Aralık 2021
© Yordam Kitap, 2021

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • **W:** www.yordamkitap.com • **E:** info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

KÖYLÜLER

ROMAN

HONORÉ DE BALZAC

(1779-1850)

Adnan Cemgil

Yaşamı

Fransa'nın merkez-batı bölgesinde yer alan Tours kentinde dünyaya gelen Balzac, orta halli, taşralı bir ailedendi. Babası noter kâtipliğinde ve kamu görevlerinde bulunmuştu. Sekiz yaşında koleje başlayan Honoré, haşarı bir çocuktur. Derslerine de iyi çalışmazdı. Bu okulda altı yıl yatılı okudu. On dört yaşında iken, yatılılık yaşamına dayanamadı, zayıfladı ve güçten düştü. Bunun üzerine, gündüzlü olarak Tours Lisesi'ne verildi.

Balzac, on beş yaşına gelince, babası evini Paris'e taşıdı. Orta öğrenimini burada güçlkle bitirebilen Honoré, üç yıl sonra da hukuk fakültesinden diploma aldı.

Babası, ona kendisi gibi bir noter kâtipliği buldu. Bu işte iki yıl kalan genç adam, daha sonra şair olmak istediğini söyleyerek işinden ayrıldı. Evden de ayrılıp, bir tavan arasına yerleşti. Burada geçen sıkıntılı yaşamın başlarında, on iki hecelik şiir biçiminde bir tiyatro oyunu yazdı. Bu oyunla başarı sağlayamadı. Ama Balzac, ünlü bir yazar olmayı bir kez kafasına koymuştu. Noter kâtipliğinde çeşitli konumlardaki insanlar hakkında edindiği bilgilerle yetinmiyor, sokak sokak dolaşarak çeşit çeşit insanlar tanımaya çalışıyor, işçilerin arasına karışarak onların konuşmalarını, alışkanlıklarını öğreniyordu. İşte Balzac'ın romanlarıyla gerçekçi (realizm) edebiyatın en özgün ürünlerini yaratmasında, onun bu gözlemlerinin büyük etkisi olmuştur.

Bu arada, büyük bir tutkuyla kitap okuyordu. Onun gönül ilişkilerinin başlangıcı da bu evreye rastlar. İlk sevgilisi, kendinden

büyük, kırk üç yaşındaki Mme de Berny adlı evli bir kadındır. Bunun ardından, çoğu aristokrat ve hemen hepsi de kendinden daha yaşlı kadınlarla ilişkilerini sürdürdü. Romanlarında, övgüyle yer verdiği soylu kadın tiplerinin örnekleriydi bu kadınlar. Bu yıllarda politikayla da ilgilenen Balzac, aşırı kralcı bir eğilim sergiledi. Koyu Katolikliği ile birleşen bu eğilimiyle Balzac, katı bir tutucu olmuştur. Ne var ki, büyük sanatçı gücü onu, bu kişisel eğiliminin etkisinden koruyarak gerçekçi bir edebiyat yolunda ilerlemesini sağlamıştır.

Yine aşağı yukarı bu yıllarda kendini ticaret yaşamına verdi. Kitapçılık yaptı, sonra basımevi kurdu. Ama bu işlerde herhangi bir başarı sağlayamayarak iflas etti. Bu arada, iş hayatına egemen olan para babalarının dalaverelerini, sömürü yöntemlerini de yakından tanıma olanağı buldu. Paradan başka değer tanımayan burjuvazinin destekçiliğini yapan hukuk sisteminin içyüzünü öğrendi. İşte, romanlarının büyük bir bölümünü kucaklayan “İnsanlık Komedi” dizisinin dayandığı bilgileri de bu deneylerden edinmişti Balzac.

İlk ününü, *Les Chouans (Köylü İsyanı)* ve *Evliliğin Fizyolojisi* adlı kitaplarıyla kazandı. Daha sonra ölümüne kadar, birbirleriyle başarıda yarış eden tam 90 yapıt yarattı. Balzac'ın sanat yaşamı çetin bir yarışmayla geçti: Günde en az on iki saat çalışırdı. Birçok çalkantılar, üzüntülü ve coşkun sevinçler ve heyecanlarla geçen yaşamı, uzun yıllar ilişkide bulunduğu Polonyalı Kontes Hanska ile evlendikten iki ay sonra 1850'de sona erdi.

XIX. yüzyıl gerçekçilik akımında Balzac

Fransa'da XVIII. yüzyılda başlayan pozitif bilimsel düşünce, XIX. yüzyılda daha da yoğunlaşarak gelişti. Devrimden sonra tarih sahnesine egemen olan burjuvazi, birbiri ardınca gelen bütün siyasal rejimlerde (Cumhuriyet, Napoléon İmparatorluğu, Restorasyon) topluma yön veren egemen sınıf olmayı hep sürdürdü. Ekonomik çıkarları akla ve deneye dayanmayı gerektiren burju-

vazi, bilimde olduğu kadar güzel sanatlarda da bu anlayışı temel ilke haline getirmiştir.

Bu yüzyılın edebiyatında da gerçekçilik bu temel ilkelerden yola çıkmıştı. On dokuzuncu yüzyılın Fransız edebiyatına (özellikle roman ve öyküde) damgasını vuran gerçekçi okulun en güçlü adları Stendhal, Gustave Flaubert, Prosper Mérimée, Jules ve Edmond Goncourt, Émile Zola ve Balzac'tır. Bunların hepsi genel eğilimleri ile gerçekçi (realist) idiyseleler de, her biri ruhsal yapıları, aile kökenleri ve toplumsal konumlarının etkisiyle birbirinden ayrı ürünler vermişlerdir.

Balzac'ın sanatı

Bu yazı Balzac'ın bir romanına giriş olduğu için burada yalnızca onun üstünde durulacaktır.

Yukarıda, yaşamı bölümünde anlatıldığı gibi Balzac, siyasal eğilimi ve dünya görüşü açısından kralcı ve koyu Katolikti. Yayıtlarında onun bu özelliği yer yer kendini göstermiş olmakla birlikte, büyük sanatçı kişiliğinin gücü ve geniş kültürünün etkisiyle, gözleme ve deneye dayanan büyük bir nesnellik ve doğruluk çok daha fazla öne çıkmıştır.

Balzac'ın sanatçı oluşunda, öz yaşam deneylerinin büyük bir rolü olmuştur. Daha delikanlılık yaşlarında, yalnız bir yaşamın sıkıntılarını çekmişti. Sonraları ticarete atılma hevesine kapılmış, kitabevi açmış, basımevi kurmuştu. Bütün bu girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış, iflas etmiş, yıpratıcı hukuksal ilişkiler ve davalar arasında bunalmıştı. O, bütün bu kişisel deneyimleri sayesinde, yaşadığı dönemde egemen olan toplumsal gücün –ekonomide, siyasette, sanatta, ahlakta parayı amaç edinen burjuvazinin– bu yoldaki manevra ve oyunlarını çok yakından öğrenmiş ve bu gözlemlerini yapıtlarının en önemlilerine konu yapmıştır.

Tam anlamıyla yazar olan Balzac, yaşamı boyu karşılaştığı her koşulda, tavan arasında ömür sürdüğü günlerde olduğu kadar, zenginleşip lüks içinde yaşadığı evrelerde de, durmaksızın

insanları ve olayları gözlemiş, izlenimlerini çok güçlü sanatçı yeteneği ile yoğurup değerini her zaman korumuş olan başyapıtlar yaratmıştır.

On dokuz yıl boyunca, her gün 12-16 saat yazı masasının başından kalkmayan Balzac, ölümüne kadar ürettiği doksan kadar yapıtını “İnsanlık Komedi” genel başlığı altında topladı.

Balzac, “İnsanlık Komedi”ni şu ana bölümlere ayırır:

Paris yaşamından sahneler (*César Birotteau*, *Cousine Bette*, *Le Cousin Pons*); siyasal yaşamın sahneleri; askerlik yaşamı sahneleri; köy yaşamı sahneleri; felsefe incelemeleri.

Gerçekçi sanatın en olgun örneklerini veren Balzac’ın yapıtlarında, coşkunun yaradılışın yansıdığı hayal ürünü kişiler, bunların çalkantılı duyguları, yer yer de olağanüstü serüvenlerin ördüğü bir romantizm görülür.

Balzac’ın son anlarını inceleyen bir eleştirmen, yazarın dilinin kente olduğu kadar, kırsal yöreye de egemen olduğuna değinerek şöyle der:

Kapitalist üretimin egemen olduğu bir toplumda, kapitalist olmayan üretici de kapitalist kavramların egemenliği altındadır. Gerçek ilişkileri anlatmadaki derin kavrayışıyla ve büyük bir doğrulukla gerçeği yansıttığında başarı gösteren Balzac, *Köylüler* adlı romanında, bunu şöyle dile getirir: Küçük köylü, tefecisine hoş görünmek için ona bir armağan sunuyormuş gibi görünmeden, tefecinin her işini bedava yapar. Çünkü kendi öz çalışmasıyla giderlerini karşılayamaz. Öte yandan tefeci de bir taşla iki kuş vurur; bir ücret ödemekten kurtulur ve yavaş yavaş, kendi toprağını işlemeyi bırakarak, çöken köylüyü ağının içine alır.*

* Bu yazı için şu iki kitaptan yararlandım: *Büyük Yazarlar*, André Billy, çev. İhsan Akay, Varlık Yayınları, 1950, s. 44-50; *Fransız Edebiyatı Tarihi*, Daniel Mornet, çev. Nevin Yürür, 1946, s. 217-220. –*Adnan Cemgil’in notu*

ÖNSÖZ

Zaven Biberyan

Balzac, on beş yıl süren ilişkisinin ardından, “Yabancı Kadın” olarak da bilinen Ukraynalı kontes sevgilisi Madam Hanska ile 14 Mart 1850 tarihinde evlenmişti. Ukrayna’nın Berdiçev kentinden Paris’e döndüğünde evliydi, ünlüydü, zengindi ama ölmesi de yakındı! Son yıllarda sağlığı hızla bozulmuştu. Kalp kaslarında sorunlar baş göstermiş, vücudunda ödemler oluşmuştu. Bacağında travma sonucu yara açılmış, sular boşalmıştı. Üstelik söz konusu yara apse de yapıp kangrene çevirmişti.

Tedavi para etmedi. 17 Ağustos’ta doktorlar hastaya bakmaya gelmediler bile. “Artık kurtulamaz, yapacak bir şey yok,” diyorlardı. Hasta komaya girerken yeni evlendiği karısı da kendi odasına çekilmişti.* İşte Balzac o gece, 18 Ağustos 1850 tarihinde öldü. Elli bir yaşındaydı. Tam üç kez Fransız Akademisine adaylığını koyan, üçünde de reddedilen bu adam, arkasında XIX. yüzyılın en büyük eserlerinden birini bırakıyordu.

Genç denecek yaşta onu öldüren de bu eser olmuştu sanki.

Hayal gücü, yaratıcılığının arkasındaki baş etken olurken, başka alanlardaki başarısızlığının da etkenlerinden biri olmuştu âdeta. Bir Goriot Baba’nın, bir Grandet Baba’nın, bir Gaubert’in, bir Rigou’nun marifetlerini “gerçekten daha gerçek” biçimde anlatan Balzac, edebiyattaki gerçeği hayattaki gerçekle karıştırdınca, “hayal-gerçek” ile “gerçek-gerçek”in bambaşka şeyler olduğunu kendi yaşantısında acı deneylerle görecekti. Boyuna zenginlik

* Victor Hugo, *Choses vues*, Birinci Seri, “Balzac’ın Ölümü”.

hayalleri kurdu, olmayacak işlere atıldı, başaracağına kendisi de inandı. Ancak her giriştiği işi batırdı, her teşebbüsten servetle değil borçla ayrıldı! Ayrıca lüks hayata da düşküdü.

Borçlarının altından kalkabilmek için kaleme sarıldı. Yayınlarıyla angajmanlarında da hep gerçeklerin dışına çıktı. Sağa sola sözler verip tarih saptarken, elindeki çalışmayı yetiştirebilir mi, yetiştiremez mi bunu fazla hesaba katmadı. Tüm yayınevlerinden avanslar aldı, sonra da sıkışıp kaldı. O zaman da çaresizlik içinde, cehennem gibi bir çalışma temposuna girdi; ayda bir roman, haftada bir ya da günde bir belli bir miktar gazete sütunu yetiştirebilmek için, çok yoğun çalışma programları hazırladı.

Saat akşamın altı veya yedisinde yatıyorum tavuklar gibi. Sabahın saat birinde beni uyandırıyorlar, saat sekize kadar çalışıyorum. Sekizde, bir buçuk saat daha uyuyorum. Sonra hafif bir şeyler yiyip bir fincan şekersiz kahve içiyorum, saat dörde kadar çalışıyorum... Akşam yemeğinden sonra yatıyorum. Birkaç ay bu tempo ile yaşamalıyım ki taahhütlerimin altından kalkabileyim.*

Çalışma hayatıma yeniden başladım. Yemeğimi yer yemez, saat altıda yatıyorum. Gece yarısına kadar uyuyorum. Augustine önüme bir fincan kahve sürüyor, o hızla kafam öğleye kadar durmadan işliyor. Müsvedde götürüp provaları almak için matbaaya gidiyorum, vücudumu da hareket ettirmiş oluyorum. Ya, küçük kardeş! On iki saat içerisinde ak üzerine epey kara konulabiliyor işte. Bir ay bu biçimde yaşarsan, epey iş çıkarırsın...**

Peki ya on iki saat de yetmezse? Onun da çaresi var:

“Yirmi dört saat çalışıp beş saat uyuma kararı verdim. Yani günde yirmi bir buçuk saat çalışmış olacağım...”

İşte bu tempo yıktı onu.

Bunca iş arasında, seyahatlere, kaçışlara, gönül maceralarına da vakit ayırıyordu. Evlilik dışı çocukları olmuştu. Duygusal ya-

* Annesine yazdığı bir mektuptan.

** Kız kardeşine yazdığı bir mektuptan.

şantısı da bir hayli fırtınalıydı. Kendisine daima maddi ve manevi destek sağlayan Madam Berny, Balzac'tan tam yirmi iki yaş büyüktü (bir başka ifadeyle, annesinden de yaşlıydı). Hayatındaki kadınlardan bir diğeri, Abrantes Düşesi de, yine Balzac'tan on beş yaş büyüktü. Duygusal yaşantısının ayrıntılarına inerek, çocukluğuna, kendi öz annesinin davranışlarına kadar uzanabiliriz. Şu kadarını söyleyelim ki, 1797'de evlendikleri zaman, babası elli, annesi ise on sekiz yaşında idi. Bayan Balzac daha sonra başkasıyla ilişki kurmuş, bu ilişkiden evlilik dışı bir çocuk doğurmuş ve bu çocuğu da Honoré'den daha fazla sevmişti. Annesinin bu tercihinin, Honoré de Balzac'ın çocukluk ve yeni yetmelik çağlarını zehirleyen unsurlardan biri olduğu söylenir. Bununla beraber, daha sonra annesinin âşığı ile sıkı dostluk bağları da kurmuştur.

•••

Balzac'ın devasa yapıtı “İnsanlık Komedi”ni* oluşturan romanlar birkaç grupta toplanmıştır: kişisel yaşantı sahneleri, taşra yaşantısından sahneler, Paris yaşantısından sahneler, politika yaşantısından sahneler, askerlik yaşantısından sahneler ve kır yaşantısından sahneler. Bu eserlerin çoğu çeşitli tarihlerde gazete ve dergilerde kısım kısım tefrika edilmiştir. Bu nedenle kronolojik sırayı kesin olarak saptamak bir hayli güçtür.

Les Chouans (1829),** Balzac imzasıyla yayımlanan ilk romanıdır. Bir rastlantı eseri olarak, Balzac'ın ilk romanı ve şu an elinizde tutmakta olduğunuz son romanı (*Les Paysans, Köylüler*) köylüleri konu alır. Birincisi Bretonya'da, sonuncusu ise Burgonya'da, hemen hemen aynı tarihlerde fakat değişik şartlar altında ve farklı biçimlerde başkaldıran köylüleri konu alır. Bu iki roman arasında ise Balzac'ın onlarca eseri yer almaktadır: *Evliliğin Fizyolojisi* (1829), *Köy Hekimi* (1833), *Eugénie Grandet* (1833), *Lan-*

* Balzac'ın bütün eserlerini kapsayan bu genel isim, ilk olarak 1842'de kullanılmıştır.

** Türkçede *Köylü İsyanı* adıyla yayımlanmıştır. –*Türkçe ed.*

geais Düşesi (1834), *Goriot Baba* (1835), *Vadideki Zambak* (1836), *Evde Kalmış Kız* (1837), *Sönmüş Hayaller* (1837), *César Birotteau* (1837), *Antikalar Odası* (1839), *Köy Papazı* (1841), *Ursule Mirouet* (1842), *Kuzin Bette* (1847), *Kuzen Pons* (1848) vb. vb.

Balzac'ın zaman zaman kaleme almayı denediği tiyatro eserleri, yazarı her defasında kesin bir hayal kırıklığına uğratmıştır. Ancak romanları –bütün o abartılara, sonu gelmez tasvirlerle, iddialı felsefi ve sosyal vaazlara, üslup kusurlarına, karışık diline ve de (Hugo'daki kadar olmamakla birlikte) psikolojik anlamdaki yetersizliğine rağmen– edebiyat tarihinde birer anıt olarak kalacaktır şüphesiz.

Köylüler'in öyküsü de bu açıdan ilginçtir.

Romanın fikri, Balzac 1834 yılında Madam Hanska ile birlikte İsviçre'yi ziyaret ettiğinde doğmuştur. Ama bu fikir Balzac'ın kafasında mı doğmuştur, Madam Hanska'nın kafasında mı, orası kesin olarak bilinmez. Köylüler ile soylular, kır proletaryası ile feodal toprak sahipleri arasındaki sinsi mücadeleyi, köylülerle taşra burjuvazisi ve taşra burjuvazisiyle de feodal kalıntılar arasındaki ilişkileri, Balzac'a Madam Hanska'nın telkin ettiği, bu konuyu mutlaka işlemesini istediği fakat anlatılan olayların Çarlık Rusya'sına ait olduğu, Balzac'ın da bu konuyu Fransa'ya, özel olarak da Burgonya'ya uyarladığı söylenir. *Köylüler*'in düşünsel ve toplumsal yönünü Ukraynalı kontesin şekillendirdiği; Balzac'ın mizacına ve romantik yaratıcı usulüne ters düşen bu manevi baskının bu romanı yazıp bitirmesine engel oluşturduğu da iddia edilmiştir. Bir bakıma, Flaubert'in, dostları tarafından *Madame Bovary*'yi yazmaya zorlanmasına benzer bir durum burada da karşımıza çıkmaktadır. Şu farkla ki, Flaubert'in istemeye istemeye, kahrolarak yazdığı söylenen *Madame Bovary* onun ilk eseri –ve şaheseri– olmuş, Balzac'ın yazmak isteyip de yazamadığı, en büyük eseri olarak tasarladığı ama başaramayacağından korktuğu, gücünü aşan bir konu olarak gördüğü *Köylüler* ise yazarımızın son romanı olmuş, tamamlanmamış bir eser olarak kalmıştır.

Bu noktada Balzac'ın köylüleri ve kırı iyi tanımadığını iddia edenler olmuştur. Aynı şekilde salt romana sosyal ve ideolojik inceleme katma hevesinden dem vuranlar da olmuştur. *Köylüler*'i romandan çok kapsamlı bir deneme sayanlar da vardır. İşin içinden çıkamamasını ve eserin teknik bakımdan karmakarışık, geriye dönüşler (retrospektif) ve konu dışı anlatımlar (digresyon) ile ağırlaşmış kuruluşunu buna yoranlar vardır.

Romanın birinci kısmı *La Presse*'de tefrika edilir. Fakat gazete, *Köylüler*'i keser, onun yerine Dumas'ın *La Reine Margot*'sunu yayımlamaya başlar. Balzac, yayıncı ile bozuşur ve eserin devamını kaleme almayı bırakır.

Köylüler dosyası ancak yazarın ölümünden sonra karısı tarafından tekrar açılır. Madam Hanska'nın elinde, *Köylüler*'in Balzac'ın kaleminden çıkmış senaryosu, notları, sahneleri, hatta ikinci kısmın birkaç bölümü vardır. Madam Hanska da Balzac'a sadık kalarak hepsini düzenler, hazırlar ve *Köylüler* 1855'te kitap olarak yayımlanır.

Çağ, Büyük İhtilalin büyük galibi burjuvazinin palazlanma çağıdır. 1793'te halkı kendi çıkarları doğrultusunda kullanan burjuvazinin, feodal artıkları tasfiye etmek ve tam egemenlik kurmak için çevirdiği dolaplar anlatılır bu romanda. Ve topraksız köylünün toprak sahibi olma, kır proletaryasının burjuvalaşma tutkusu anlatılır. Balzac, burjuvazinin elinde alet olan köylüleri yerin dibine batırır çoğu kez, popülizm modasına kaptırmaz kendisini. Ama asıl zehrini burjuvazi üzerine akıtır ve de burjuvalaşmaya can atan köylüler üzerine. Köylüleri, sözde müttefikleri olan düzenbazlara karşı uyarır, derebeyi değiştireceklerini haber verir. Flaubert'inki kadar derin ve içten olmamakla beraber, burjuva düşmanlığı Balzac'ta da esastır. Fakat bu, ne romantiklerden miras kalan duygusal anti-burjuva bir tavidir, ne de halkı idealize eden bir tutum. Balzac da, tıpkı Flaubert gibi, burjuvaziyi aşağıdan, halkın gözüyle değil, yukarıdan, aristokrat gözüyle seyrederek. Gerçi Balzac'ın soylulukla bir ilgisi yoktur ama

soyluluğa özenir durur. Hatta 1830'larda adını “de Balzac” olarak değiştirir. Siyasi inanç bakımından lejitimisttir. řu da var ki, Balzac, her şeyden önce Balzac'tır!

Köylüler'de ileri sürdüğü bazı görüşler tartışmalı olmakla birlikte, tüm “İnsanlık Komediři”nde olduğu gibi bu romanda da çok ilginç insani, toplumsal ve ekonomik yaklaşımlar mevcuttur.

Türk okuruna sunduğumuz bu kitap, bildiğimiz kadarıyla, eserin ilk Türkçe çevirisidir. Biz bu çeviride Balzac'ın üslubuna ve anlatışına elden geldiği kadar sadık kalmaya gayret ettik. Bazen üslup düşüklüğünü Türkçeye aktarmak pahasına bile olsa, bunu yapmaya çalıştık. Fakat Burgonya köylü lehçesini herhangi bir Anadolu bölgesi lehçesiyle ifade etmeyi doğru bulmadık, bundan sakındık. Yine de bazı durumlarda, kimi tipleri (örneğin rahibi) vurgulamak için onları az çok ağdalı eski bir dille konuşturmaktan, bazılarının ağzına yer yer bozuk, yanlış veya iddialı kelimeler koymaktan da geri durmadık.

İTHAF

Bay P. S. B. Gavault'ya,*

Jean-Jacques Rousseau, *Yeni Héloïse*'in başında şunları yazmıştır: “Zamanımın örf ve âdetlerini gördüm ve bu mektupları yayımladım.”

Ben de, bu büyük yazarı taklit ederek, “Çağımın gidişini ince-liyor ve bu eseri yayımlıyorum,” diyemez miyim size?

Toplum, hümanizmi rastgele bir olgu sayacağına onu bir prensip haline getirmek istediği sürece, bu “inceleme” korkunç bir gerçeği yansıtacaktır. Amacı, yeni konular peşinde koşan pek çok yazar tarafından unutulmuş bir halkın başlıca simalarını belirgin bir biçimde ortaya koymaktır. Bu unutkanlık aslında belki de ihtiyatlı olmaktan başka bir şey değildir. Zira zamanımızda, krallığın bütün dalkavukları halka miras kaldı. Caniler şiiirle konu edildi, cellatlara acındı, proleterler ise neredeyse ilahlaş-tırıldı! Fikir yobazları heyecanlandılar ve bütün kalemleriyle birlikte, “Kalkın ey emekçiler!” diye bağırırmaktalar. Tıpkı bir za-manlar Tiers-Etat'ya,** “Kalk!” dendiği gibi. Belli ki bu Heros-tratos'lardan*** hiçbiri, kırsal bölgelere gidip hâlâ güçsüzler diye adlandırdığımız kimselerin, yani köylülerin, kendilerini güçlü sananlara, yani zenginlere karşı sürekli olarak kurdukları komp-loyu incelemeye cesaret edememiştir...

* Balzac'ın avukatı ve dostu. -çev.

** Fransız halkının soylular ve kilise mensupları dışında kalan kısmı. -çev.

*** Herostratos, M.Ö. 4. yüzyılda yaşamış, tarihe geçmek için Efes'teki Artemis Tapınağı'nı yakmış ve böylece dünya tarihine “ilk terörist” olarak geçmiş bir Antik Yunan kişiliğidir. -*Türkçe ed.*

Burada yapılacak iş, bugünün değil, yarının kanun koyucusunu aydınlatmaktır. Demokrasiden gözü dönen ve gerçeği göremeyen bir sürü yazar arasından birisinin çıkıp da, mülkiyeti hem var hem yok kılarak kanunları işlemez hale sokan köylüyü anlatması, artık geciktirilmemesi gereken bir iş değil mi? O zaman göreceksiniz ki, bir küçük burjuva toprağı bölüp parçalara ayıran, bir dönümden yüz parsel çıkaran yorulmak bilmez kemiriciyi sürekli olarak bu ziyafete konmaya davet etmekte, onu hem kendisine yardımcı olarak kullanmakta hem de sonunda pençesine düşürmektedir. Burjuvazi aristokrasiyi nasıl yuttuysa, günün birinde ihtilalin yarattığı bu gayrı sosyal unsur da, burjuvaziyi öyle silip süpürecektir. Bu tek başlı ve yirmi milyon kollu Robespierre, küçüklüğü sayesinde kanunun üstüne çıkmakta, bütün ilçelerde gizlenmekte, belediye meclislerinde yer kapmakta, her yerde ulusal muhafız olarak silahlanmakta ve durup dinlenmeksizin çalışmalarını sürdürmektedir. Ve 1830'un Fransa'sı, Napoléon'un kitleleri silahlandırmak yerine batmayı göze aldığı-nı hatırlamamıştır.

Yazmaya karar verdiğim kitapların en büyüğü olan bu eseri, sekiz yıl boyunca neredeyse yüz kere ele aldım, yüz kere de elden bıraktım. Siz de dâhil bütün dostlarımin kabul edeceği gibi, bunca güçlük, bu korkunç ve kanlı dramı oluşturan bunca ayrıntı karşısında insanın cesareti kırılabilir elbette. Ve bugün bu cesareti gösterebiliyorsam eğer, bunun nedeni, aksilikler içerisinde bana bir teselli kaynağı olan bağılığımızdan ötürü beslediğim derin ve sarsılmaz minnettarlığımı, biraz da bu eseri tamamlamak suretiyle ifade edebilme arzudur.

de Balzac

BİRİNCİ KISIM

TOPRAĞIN VAR,
CENGİN VAR

I
Ş A T O

AIGUES, 6 Ağustos 1823

“Bay Nathan’a,

Sen ki fantezilerinle halkı pek tatlı hayallere daldırırsın, şimdi ben sana fantezi değil ama gerçekleri anlatarak hayal kurduracağım. İçinde bulunduğumuz yüzyıl, 1823’ün Nathan’larına ve Blondet’lerine bu gibi düşler aktarabilecek mi acaba? Sonra bana söylersin. XVIII. yüzyılda yaşamış Florine’lerin, uykudan kalktıklarında kendilerini Aigues gibi bir şatonun sahibi buldukları çağdan ne kadar uzakta bulunduğumuzu kendin ölçersin.

Çok sevgili dostum, mektubumu eğer sabahleyin aldıysan, Paris’ten aşağı yukarı elli fersah uzakta, bir kraliyet anayolu üzerinde, yeşil boyalı bir tahta perdeyle birleşmiş –ya da ayrılmış– kırmızı tuğlalı iki ufak pavyon görüyor musun acaba? İşte, posta arabası orada bırakıverdi dostunu.

Pavyonların iki yanında, köklü bitkilerden oluşmuş yılankavi bir çitten darmadağın saçlara benzeyen böğürtlenler fışkırmış. Ötede beride küstahça süren ağaçlar görülüyor. Hendeğin meyilinde, kökü yemyeşil durgun suda kaybolan güzel çiçekler var. Çit, hem sağdan, hem soldan ormanın kenarına varıyor ve iki çayırı kuşatıyor. Bu çayırlar, şüphesiz ki ormandaki ağaçlar kesilerek açılmış.

Bu tozlu ve bomboş pavyonlardan ötede, şemsiye biçiminde tepeleri birbiri üzerine eğilen ve uzun, şahane bir beşik meydana getiren asırlık karaağaçlarla çevrili görkemli bir yol başlıyor. Yolun üzerinde otlar bitmiş. Tekerlek çizgileri ancak seçiliyor. Karaağaçların yaşı, yan yolların genişliği, pavyonların saygı telkin

eden görünüşü, taş bağlamaların esmer rengi... Her şey yörede bir kral şatosu bulunduğunu gösteriyor.

Daha o tahta perdeye varmadan, biz Fransızların kurula kurula 'dağ' diye adlandırdığımız tepelerden birinin doruğundan, uzun Aigues vadisini görüverdim. Tepenin eteğinde, son menzil olan Couches köyü vardı. Vadinin sonunda, anayol bir kavis çizerek dostumuz Lupeaulx'nun yeğeninini kurulduğu La-Ville-aux-Fayes ilçesine doğru gidiyor. Ufukta geniş bir tepe üzerine serili uçsuz bucaksız ormanlar, bu bereketli vadiye hâkim durumda. Tepenin kenarından bir ırmak akıyor. Uzakta, âdeta ufak bir İsviçre olan Morvan'ın dağları vadiyi çepeçevre sarıyor. Bu sık ormanlar Aigues'e, Ronquerolles Markisine ve Soulanges Kontuna ait. Bu şatoları, bu parkları, bu köyleri uzaktan ve yüksek bir yerden seyredince, insan Jan Breughel'in fantastik peyzajlarının gerçeğe uygun olduğuna kanaat getiriyor.

Eğer bu anlattığım ayrıntılar sana Fransa'da kurmak istediğin bütün o İspanya şatolarını hatırlatmıyorsa, şaşkına dönmüş bir Parislinin bunları sana anlatmasını hak etmedin demektir. Nihayet öyle bir kırsal bölge buldum ki, orada sanat doğayla haşır neşir olmuş, ne sanat tabiatı ne de tabiat sanatı bozmuş. Sanat tümüyle doğalmış gibi geliyor ve tabiat sanat eseri yaratıyor. Okuduğumuz birkaç romanın etkisiyle sık sık hayalimizde canlandırdığımız vaha ile nihayet karşılaştım işte: taşkınlıkla fışkıran bereketli ve süslü bir bitki cümbüşü, karmakarışık olmayan engbeler, sıradanlıktan uzak, dağınık, gizli ve vahşi bir şey. Tahta perdeyi aş da yürüyelim şimdi.

Meraklı gözüm, güneş ışınlarının ancak doğarken ve batarken yandan girebildiği ağaçlı yolu boydan boya seyretmeye heveslenirken, arazinin yükseldiği noktadaki bir kavis, görüş açımı engelledi. Fakat orasını geçtikten hemen sonra, ufak bir korunun yolu kestiğini gördüm. Bir dörtyol ağzına varıyoruz. Orta yerde, hayranlıkla seyredilen ebedî bir kalıntı gibi bir dikilitaş yükseliyor. Ucunda dikenli bir topak (nereden de akıl etmişler!) bulunan bu anıtın temelinden, mevsimine göre kırmızı yahut sarı çiçekler

fişkırıyor. Hiç şüphe yok ki Aigues için, bir kadın tarafından inşa ettirilmiş burası. Bir erkeğin aklına gelmez böyle süsler. Burasının mimarına özel talimat verilmiş olsa gerek.

Nöbetçi gibi kondurulmuş o koruyu geçtikten sonra, arazinin nefis bir kıvrımına daha vardım. Dibinde köpüren dereyi kemerli bir köprüden geçtim. Köprünün yosun tutmuş taşları, zaman tarafından işlenen mozaiklerin belki de en güzeli. Ağaçlı yol, derenin ters doğrultusunda hafif bir yokuş halinde yükseliyor burada. Uzaktan ilk göze çarpan tabloda şunlar var: bir değirmen ve bendi, su seti, ağaçlar, ördekler, serili çamaşırlar, saman damlı ev, ağlar, canlı balık havuzu... Beni dikizleyen değirmen uşağını saymadım daha. Kırdı, nerede bulunursanız bulunun, yalnız olduğunuzu sandığınız anlarda bile, pamuklu bir takke altından bir çift gözün sizden ayrılmadığını bilmeniz gerekir. Bir işçi çapasını bırakır, bağda çalışan bir köylü yerinden doğruluvirir, keçi, inek ya da koyun gütmekte olan küçük bir kız bir söğüt ağacına tırmanır ve hepsi de sizi gözler.

Biraz ilerleyince, karaağaçlı yol, akasyalı yola dönüşüyor. Bu yolun sonunda parmaklıklı bir eski zaman kapısı var. Usta bir hattatın elinden çıktığı hemen anlaşılan, sarmal ve zarif çizgilerle süslü telkârî bir kapı bu. Parmaklığın yanlarında uzanan engel hendeğinin iki tepesi oklar ve mızraklarla kaplı, demirden bir kirpiyi andırıyor. Geride, Versailles Sarayı'ninkine benzer iki adet kapıcı pavyonu bulunuyor; tepesinde de dev çiçeklikler. Altın arabeskler kızıla çalmış, demirin pasına karışmış. Fakat ağaçlı yolun kapısı diye anılan bu kapı, bu haliyle daha da güzelleşmiş bence. Belli ki XIV. Louis'nin oğlu yaptırmış bu kapıyı. Hendeklerden her birinin sonunda sıvasız duvarlar başlıyor. Taşlar, kırmızımtırak topraktan bir harçla tutturulmuş. Şekilleri hiç birbirini tutmayan bu taşlarda çok farklı renkler var: çakmak taşının canlı sarısı, tebeşirin beyazı, değirmen taşının kızılımsı esmeri... İlk bakışta park loş duruyor. Duvarları, tırmanıcı bitkiler ve elli yıldır balta sesi işitememiş ağaçlar ardında kaybolmuş gibi. Doğal bir olay sonucu yeniden bakırleşen bir ormana benziyor. Sarma-

şıklar bir ağaçtan öbürüne atlayarak gövdelerini sarmış. Dalların nemli kalabilmiş bütün çatal noktalarından, parlak yeşil renkte ökse otları sarkıyor. Ancak Paris'ten elli fersah uzaklıkta, arazinin üzerine titrenecek kadar pahalı olmadığı yerlerde gelişen dev sarmaşıkları ve yabancı arabeskleri, burada da gördüm. Sanatı böyle anlarsak, çok geniş araziye gerek vardır. Hiçbir şeye çekidüzen verilmemiş burada. İnsan eli değmemiş, tırmık işlememiş. Tekerlek izleri su dolu, içinde kurbağalar rahatça yavrularını bırakıyor. En güzel orman çiçekleri bitiyor burada. Süpürgeotu, sanki Ocak ayında, Florine'in getirdiği gösterişli saksı kabı içinde şöminenin üzerini süslüyormuş gibi güzel. Buradaki esrar sarhoş ediyor insanı, ne olduğu belirsiz arzular uyandırıyor. En basit yosunlardan bile hoşlanan, şiire tutkun ruhların bayıldığı orman kokuları, en zehirlisinden çiçeksiz bitkiler, ıslak topraklar, söğütler, ağaçlardan sızan reçine, yabancı kekikler, bir birikintinin durgun yeşil suları, yuvarlak birer yıldız gibi duran sarı nilüferler, güçlü bir dölleme ile topraktan fıskıran her şey insanın burnuna hücum ediyor, insana farklı fikirler, belki de ruhunu veriyor. Ben bu sırada, kavisli yolda dalgalanan pembe bir fistanı hayal ediyorum.

Kayınlardan, kavaklardan ve diğer titrek ağaçlardan oluşan son bir kümeyle birlikte, akasyalı yol birdenbire bitiyor. Bunlar narin gövdeli, zarif edalı, akıllı bir familya, serbest aşk ürünü ağaçlar! İşte orada azizim, yüzü beyaz nilüferlerle, geniş yaygın ya da ufak ince yapraklarla kaplı bir gölcük gördüm. Üzerinde, Seine Nehri'nde çalışan bir sandalcının şalupası gibi nazenin, bir ceviz kabuğu gibi hafif, siyah ve beyaz boyalı bir tekne çürümekteydi. Geride, güzel kırmızı renkte tuğlalardan yapılmış, 1560 tarihini taşıyan bir şato yükselmekteydi. Duvar köşelerinde ve küçük camlı (ah Versailles!) pencerelerde, taş bağlamalar ve süslü motifler var. Taşlar elmas şeklinde ama Venedik'teki Dojlar Sarayı'nın ve Ahlar Köprüsü'nün cephesi gibi içe dönük bir biçimde yontulmuş. Bu şatonun tek muntazam bölümü, ortadaki esas binadır. Aşağısı ince, üst kısmı basık, yuvarlak parmaklıkları,

çifte merdivenli ulu bir peron kıvrılarak iniyor binadan. Bu bölümde, kurşundan çiçeklerle süslü kulecikler, galeriler ve Yunan stilinde küplerin bulunduğu pavyonlar var. İşte azizim, bunlarda simetri aramamak gerekiyor. Rastgele bir araya gelmiş bu yuvalar, sanki içine saman doldurulmuş cansız varlıklarmış gibi duruyor; birkaç yeşil ağaç, damların üzerine binlerce esmer diken silkiyor, yosunları besliyor ve gözün iliştiği çatlakları genişletiyor. Bu ağaçlar arasında heybetli şemsiyesiyle kızıl kabuklu İtalyan köknarı, iki yüz yıllık bir sedir, salkım söğütler, bir kuzey köknarı ve boyu onunkini bile geçen bir gürgen var. Başlıca kullenin önünde en acayip ağaççıklar yer almış: yok olan bir Fransız bahçesini akla getiren budanmış bir porsuk ağacı, manolyalar ve ortancalar. Velhasıl, bahçivanlık sanatının gaziler yurdu burası. Zaman gelmiş moda olmuş, zaman geçmiş unutulmuş bu ağaçlar, bütün kahramanlar gibi.

Bir köşede buram buram tüten orijinal oymalı bir baca, bu nefis manzaranın bir opera dekoru olmadığını gösterdi bana. Mademki mutfak vardı, canlı yaratıklar da var demektir bu. Ve ben, Saint-Cloud'da bulunduğum zaman kendimi kutup bölgesinde sanan ben Blondet, bu ateşli Burgonya manzarasının ortasındayım işte! Böyle bir şey tasavvur edebiliyor musunuz? Güneş en yakıcı ışınlarını serpiyor, dere kuşu gölcüğün kenarında dolaşıyor, ağustos böcekleri ötüyor, cırcır böceğinin yaygarası ortalığı velveleye veriyor, bazı tanelerin kapsülleri çatırıyor, haşhaşların morfini damla damla akıyor ve her şey göğün mavisini üzerinde net olarak belirliyor. Böceklerle çiçekleri sarhoş eden, gözlerimizi yakan, yüzümüzü esmerleştiren bu tabii punçun* neşeli alevleri yükseliyor taraçanın kızılımtırak toprakları üstünde. Üzümler inci gibi sarkıyor; dalında beyaz tellerden oluşan zar, dantel fabrikalarını utandıracak incelikte. Boydan boya mavi hezaren çiçekleri, şafak rengi Latin çiçekleri, kokulu bezelyeler parlıyor. Gerideki birkaç sümbülteberle portakal ağaçları havada hoş ko-

* Çay, şeker, limon ve tarçın karışımına rom veya kaynak eklenerek elde edilen özel bir içki. Fransızcası *punch*. -Türkçe ed.

kular yayıyor. Koruların şairane kokusu ardından, bu bitkiler sarayının insanı kamçılayan rayihaları geliyor. Ve nihayet, bakınız, peronun üzerinde beyazlar içerisinde bir kadın duruyor, başı açık. Beyaz ipek astarlı bir şemsiye tutmuş saçları üstüne. Ama kendisi ipekten bile daha beyaz, yüzüzce tırabzanın aralarına sokulan zambaklardan da beyaz. Rusya'da doğmuş bir Fransız kadını bu. 'Geleceğinizi ummuyordum artık!' diyor bana. Belli ki ben daha yolun dönemecindeyken görmüş beni. Kadınların, en saflarının bile, mizansende ne kadar usta olduklarına şaşmamak mümkün değil. Yemek hazırlamakla uğraşan hizmetçilerin gürültüsü, posta arabasının varışına kadar kahvaltının geciktirilmiş olduğunu belli ediyor bana. Hanımefendi, beni karşılamaya gelmekten çekinmiş belli ki.

İşte bu değil mi bizlerin hayali? Bütün biçimleriyle güzele tutkun olan herkesin hayali değil mi bu? İster Bernardino Luini'nin Saronno'daki *Meryem Ana* freskinde görülen meleklerle layık güzellik olsun, ister Rubens'in *Amazonların Savaşı*'ndaki çarpışma sahnesi için bulduğu güzellik, isterse de beş yüz yıldır Sevilla ve Milano katedrallerinde sergilenen güzellik olsun, yahut Müslümanların Granada'da, XIV. Louis'nin Versailles'da yarattıkları güzellik, Alplerin güzelliği, Limagne'nin güzelliği olsun, güzel güzeldir vesselam...

Şu malikânenin ne prenslere ne de para babalarına yakışır bir görünüşü var, yine de hem bir prens hem de bir derebeyi oturmuş daha önce orada. Bundan ötürüdür ki iki bin hektarlık ormanı, dokuz yüz dönümlük parkı, değirmeni, üç ortakçı çiftliği, Couches'ta muazzam bir başka çiftliği ve bağları var. Bunların tümü yetmiş iki bin franklık bir gelir sağlasa gerek. İşte azizim, budur Aigues dediğin. İki yıldır beni bekliyorlardı burada. Ve şu anda ben, sevilen konuklara ve dostlara ayrılan özel Acem odasında bulunuyorum.

Parkın yukarisından, Couches yönünden, bir düzine kadar berrak kaynak fışkırır. Bunlar Morvan'dan gelir, sıvı bir şerit halinde parkın minik vadilerini, görkemli bahçelerini süsler ve